

Анастасія Андріївна ТЕРНАВСЬКА,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ЗАПОБІГАННЯ СУЇЦИДУ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Розгляд самогубства з точки зору кримінологічного вчення про злочинність як край негативною і асоціального явища, корелюючого за абсолютними та відносними показниками із відповідними показниками злочинності, є новим та достатньо актуальним підходом до даної проблеми.

Однак, дотепер немає єдиного як міжгалузевого, так і правового підходу до феномену суїциду. Триває дискусія з приводу того, чи доцільно взагалі суїцид відносити до елементів предмета кримінології, а отже, – робити об'єктом кримінологічних досліджень. Хоча значна частина російських кримінологів виступає проти вивчення суїциду в межах кримінології, однак прихильники протилежного погляду (В. Г. Лихолоб, В. П. Філонов), який підтримуємо і ми, доводять, що самогубство тісно пов'язано з віктимологією в її широкому розумінні і латентністю злочинності; є багато спільного в причинах, які породжують злочинність і самогубство; самогубство потерпілого може бути наслідком багатьох злочинів, а також доведення до самогубства; показники злочинності та самогубств корелюють між собою.

З розвитком наукової думки про суїцид як кримінологічне явище виникла необхідність вивчення суїциду серед засуджених як самостійного об'єкта дослідження.

На основі аналізу загальної літератури головними аспектами сучасної пенітенціарної суїцидології можна назвати теоретичний, спрямований на створення комплексної теорії суїциду, як кримінологічного явища і практичний, націлений на профілактику пенітенціарного суїциду.

Серед досліджень кримінологічного характеру необхідно, перш за все, відмітити праці Ю. М. Антоняна, в яких автор приділяє особливу увагу проблемі злочинної поведінки особистості, порівнюючи її з окремими проявами девіантності. Однак, на сьогоднішній день в кримінології практично відсутні дослідження, присвячені комплексному вивченню взаємозв'язку явищ суїциду та злочинності.

Слід зазначити, що хоча питання суїциду серед засуджених в останні роки набуло широкого дослідження, однак, існуюча проблема залишається невирішеною. Тому, розроблення системи заходів запобігання суїциду серед засуджених у виправних колоніях є актуальним і нині. Актуальність удосконалення шляхів запобігання даному явищу в наш час не підлягає сумніву, оскільки суїцид серед засуджених негативно впливає на стабільне функціонування виправних колоній та унеможливує гарантування безпеки спецконтингенту, що є одним із основних обов'язків персоналу установ виконання покарань.

На нашу думку, актуальність дослідження проблеми суїциду в контексті взаємозв'язку зі злочинністю, обумовлена, в першу чергу, особливостями розповсюдження даних негативних явищ в суспільстві, залежністю від загальних соціальних процесів, причин і умов, а також схожістю особистісних характеристик суїцидентів та значної частини злочинців. Особливо вираженим є зв'язок суїциду з насильницькою злочинністю, що обумовлює необхідність у їх спільному комплексному вивченні та розробці заходів їх профілактики.

На сучасному етапі, вагоме значення у дослідженні взаємозв'язку між суїцидальністю та злочинністю мають наукові праці українського вченого В. В. Шкуро Так, поіменованій вчений, у своїх наукових працях зазначає, що зв'язок суїцидальності зі злочинністю на масовому рівні їх відтворення можливо охарактеризувати у двох аспектах: 1) самогубства як корелять агресивно-насильницької злочинності (перш за все вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань та хуліганств); 2) суїцидальність як сигнальна система ефективності соціального управління в цілому й кримінологічної практики зокрема [1, с. 232].

Вбачається, що девіантні прояви у суспільстві у своїй основі мають спільні причини виникнення. Так, суїцид і злочинність залежать від негативних соціальних процесів, які відбуваються у суспільстві. Показники рівня суїциду та злочинності мають паралельну динаміку, зростають в періоди соціальних протиріч і економічних криз і знижуються в періоди відносної політичної та економічної стабільності в країні. В свою чергу, це дає можливість стверджувати, що заходи спрямовані на попередження та запобігання суїциду та злочинності мають носити однаковий характер.

Попередній аналіз матеріалів наукових досліджень вчених кримінологів дозволяє констатувати тісний взаємозв'язок між самогубствами та вбивствами, оскільки вони мають спільну природу виникнення, виражену в агресії.

Етимологія слова «самогубство», підтверджує як існування тісного взаємозв'язку між самогубствами та вбивствами, так і спільну природу виникнення згадуваних явищ, виражену в агресії, оскільки самогубство є автоагресією, спрямованою агресором на позбавлення себе життя. Але, при самогубстві на перший план висувається факт позбавлення життя себе самим.

Поряд з тим, необхідно зазначити, що у сучасній кримінологічній науці існує поняття «кримінальна агресія». Так, О. Григор'єва визначає кримінальну агресію особи, – як суспільно небезпечну форму прояву десоціалізації особи, яка пов'язана із протиправним заподіянням шкоди з метою спричинення фізичних, психічних страждань, тілесних ушкоджень або позбавлення життя [2].

Агресивні дії можуть бути спрямовані на самого себе (аутоагресія) – самогубство, самоприниження,

самозвинувачення [3, с. 416].

Тобто, підвищена агресивність осіб, які вчиняють насильницькі злочини, може виражатись у підвищеній схильності до суїцидальних дій. Схожість психологічних механізмів, під дією яких особа вчиняє насильницький злочин, дозволяє віднести суїцидента до категорії особливо небезпечних осіб, які потребують профілактичного впливу.

Вбачається, що вивчення характеристик засуджених та їх поведінки в умовах соціальної ізоляції є важливим етапом на шляху удосконалення системи заходів запобігання суїциду серед засуджених у виправних колоніях. Вагомими на цьому етапі можуть бути дані про: характер вчиненого злочину (найчастіше самогубство вчиняють засуджені за насильницькі злочини – вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування, бандитизм, розбій та ін.); криміногенні якості особи засудженого, риси характеру, медичні показники та інші ознаки; поведінку засудженого, визнання своєї вини у вчиненому злочині, підпорядкованість злочинським законам та традиціям, стосунки з засудженими в їх середовищі, а також з адміністрацією виправної колонії; криміногенні фактори середовища та інші морально-психологічні обставини, які можуть вплинути на поведінку засудженого; дані про наміри вчинити самогубство; негативний вплив мікросоціального середовища поза меж виправної колонії.

Слід зазначити, що усі засоби спрямовані на запобігання суїциду серед засуджених у виправних колоніях, мають носити комплексний характер та бути спрямованими на зміну стереотипу мислення потенційного суїцидента за допомогою, психологічного впливу, а також умов утримання, тим самим виключаючи можливість дій зовнішніх причин та обставин, що провокують до суїциду.

До основних засобів запобігання суїциду серед засуджених у виправних колоніях необхідно віднести: належну організацію та високий рівень взаємодії підпорядкованих відділів та служб з боку керівництва виправних колоній; належний нагляд за засудженими (охорона та перевірка засуджених, їх конвоювання, пересування без конвою, дотримання правил внутрішнього розпорядку тощо); оперативну обізнаність про негативні процеси, що відбуваються в середовищі засуджених; глибоке вивчення особистості засуджених з боку психолога та персоналу виправних колоній; забезпечення психологічного супроводу осіб, які схильні до самогубства; широку роз'яснювальну, просвітницьку діяльність, масові та індивідуальні форми, професійну психолого-педагогічну діагностику особистості засудженого та цільовий постійний вплив на сферу його свідомості з боку найширшого кола фахівців.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що суїцид є негативним і асоціальним явищем, яке корелює за абсолютними та відносними показниками із відповідними показниками злочинності. Отже, можна стверджувати, що суїцид є специфічним кримінологічним феноменом та фоновим для насильницької злочинності явищем, яке потребує більш глибокого дослідження та пошуків ефективних шляхів запобігання.

Список бібліографічних посилань

1. Шкуро В. В. Суїцидальність та злочинність: характеристика кримінологічно значущих зав'язків. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3 (11). С. 232.
2. Григор'єва О. Кримінальна агресія та агресивність. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 123–130. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/jnn_2014_8_16.pdf (дата звернення: 27.03.2018).
3. Психология : словарь / А. В. Петровский, М. Я. Ярошевский. М. : 1990. С. 416.

Одержано 27.03.2018